

EESTI KAUBAEKSPORT 2002. AASTAL JA KONKURENTSIVÕIME VÄLISTURUL

Natalja Viilmann

Käesoleva artikli eesmärk on anda ülevaade 2002. aastal Eesti ekspordi struktuuris toimunud muutustest ning osutada põhjustele, tänu millele säilis Eesti kaubaekspordi kiire kasv ka meie jaoks ebasoodsais majandusoludes. Viimasele küsimusele vastuse leidmiseks on kasutatud nn püsiva turujaotuse meetodit¹.

■ Tsükliline areng ja Eesti kaubaekspordi arengu eripära ■

Eesti ja Euroopa Liidu süveneva majandusliku lõimumise tingimustes peaksid muutuma sünkroonsemaks ka nende majandustsüklid. Majandusintegratsiooniga kaasneb ka tulutasemete ühtlustumine, mis põhineb tehnoloogilisel siirdel ning eeldab liituvate riikide kiiremat arengut. Ei ole aga alust arvata, et see kasvuerinevus peaks olema püsiv, eriti lühemal perioodidel. Euroola majandustsüklite ülekandumine Eesti majandusse ei pruugi seega olla erinevate näitajate puhul ühesugune.

2002. aastal avaldus näiteks kaubakanali kaudu ülekanduv euroala (Eesti jaoks välise) nõudlusšoki mõju Eesti majandusnäitajais vähem kui euroalal: Eesti otseekspordi kasv küll aeglustus, ent oli euroala impordi kasvust kiirem ning ulatus jooksevhindades ikkagi 10%ni. Et reaalse ühildumisega kaasneb ka hinnatasemete ühtlustumine ja kiirem inflatsioonitempo, siis on alati päevakorral ka küsimus, mil määral kannatab seetõttu riigi konkurentsivõime.

Struktuurimuutused kaupade järgi

Praeguse üleilmse madalseisu ajal on aktuaalne küsimus, kui suures ulatuses oli Eesti otseekspordi kiirem areng 2002. aastal võrreldes euroala majandusnäitajatega tingitud meie ekspordi struktuuri iseärasustest ning kui suures ulatuses võis tegemist olla Eesti konkurentsipositsiooni paranemisega.

2002. aastal etendas otseekspordi (kaubaekspord ilma allhankekaubanduseta) kasvutempo säilimisel suurt rolli puidutööstus, mille ekspordi kasv püsis pea kogu aasta jooksul jooksevhindades mõõdetuna suhteliselt kõrge. Lisaks jätkus juba 2001. aastal alanud mööbli väljaveo kiire kasv ning suvekuudel suurenes ka väiksema osatähtsusega tööstusharude

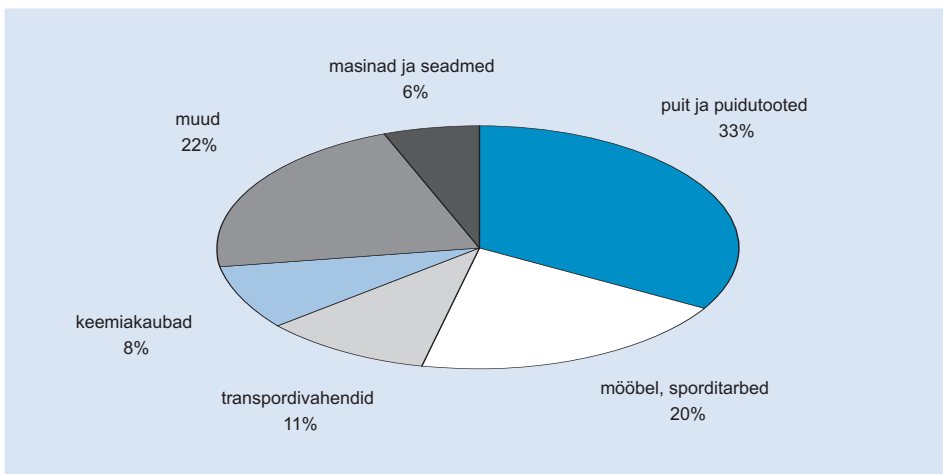
¹ Vt Robert A. Feldman. *Measures of External Competitiveness for Germany*. IMF. WP/94/113.

toodangu väljavedu. Eesti teiste peamiste tooterühmade (toidu- ja garderoobikaubad) ekspordi maht oli kogu aasta jooksul stabiilne, kuid ei ületanud nominaalselt oluliselt 2001. a lõpus saavutatud taset.

Aasta kokkuvõttes ei vähenenud otseeksport üheski kaubagrupis, kuid kasvumäärad erinesid rohkem kui 10 korda. Näiteks toidukaupade väljavedu suurenes 2%, aga transpordivahendite oma 21% (vt tabel 1). Arvestades kaubakoguste erinevust, kujunesid kogu otseeksporti kõige mõjukamateks kaubaartikliteks puit ja puidutooted (33% otseeksporti kasvust), mööbel ja sporditarbed (20%) ning transpordivahendid (11%; vt joonis 1). Need kokku andsid kaks kolmandikku otseeksporti kasvust.

Tabel 1. Eesti otseeksport 2002. aastal kaubagrupiti

	Otseeksport (mln kr)	Osatähtsus (%)	Aastakasv (%)	Mõjuulatus aastakasvus (protsendipunkti)
Toidukaubad	4 627	11,9	1,9	0,2
Mineraalsed tooted	1 385	3,6	12,2	0,4
Keemiakaubad	3 457	8,9	8,9	0,8
Garderoobikaubad	4 642	11,9	3,9	0,5
Puit ja puidutooted	9 840	25,3	12,8	3,2
Metallid ja metallitooted	3 043	7,8	6,1	0,5
Masinaid ja seadmed	3 395	8,7	6,1	0,6
Transpordivahendid	2 048	5,3	20,9	1,0
Mööbel, sporditarbed	4 894	12,6	16,1	1,9
Muud	1 631	4,2	9,6	0,4
Kokku	38 961	100,0	9,5	9,5

Joonis 1. Kaubagruppide mõjuulatused otseeksporti kasvus 2002. aastal

Selline areng lubab väita, et jätkub Eesti ekspordi ümberorienteerumine toorme väljaveolt töötleva tööstuse toodete väljaveole, mis näitab meie ekspordi struktuuri lähenemist arenenud riikide ekspordi struktuurile. **Empiirilisel on tõestatud, et pikemas perspektiivis kasvab nõudlus väljaveetavate tööstustoodete järele kiiremini kui näiteks põllumajandustoodangu järele, kuna tööstustoodete nõudluse elastsus sissetulekute suhtes on suurem.** Eesti ekspordi arengut hindade suhtes mitteelastsete ning tulude suhtes elastsete kaupade pakkumise suunas võib pidada positiivseks, kuna see loob paremad väljavaated konkurentsivõime tugevnemiseks pikemas perspektiivis.

Struktuurimuutused turu järgi

Analoogiliselt kaupade struktuuriga oli Eesti otseeksporti areng ka tähtsamate sihtriikide järgi 2002. aastal ebaühtlane. **Suurem (17–19%) oli kasv neis riikides, mille osatähtsus Eesti välis turuna on väiksem** (Suurbritannia, Leedu, Taani; vt tabel 2). Sihtriikide järjestus ekspordimahu järgi 2002. aastal aga ei muutunud. Üle poole kogu otseeksporti kasvust andsid Rootsi (17%), Soome (14%), Saksamaa (13%) ja Suurbritannia (11%). Kokkuvõttes ei toimunud mingeid suuri muutusi ka riikide gruppides ning aset leidnud struktuurinihkeid võib pidada ebaolulisteks.

Siiski lubab 2002. aastal toimunud areng väita, et **Eesti positsioon arenevate riikide turgudel säilis vaatamata sellele, et krooni reaalkurss nende riikide valuutade suhtes tõusis suhteliselt kiiresti.** Eesti eksport Venemaa ja Läti turule suurenes aga näiteks vähem, kui nende riikide keskmine impordikasv oleks võimaldanud. Osaliselt võis see olla seotud välja veetud kaupade valikuga. Ühtaegu aga on Eesti näidanud oma võimet oluliselt laiendada ekspordi arenenud maade turgudele, eelkõige ELi turule. **Arvestades seda, et euroala riikides kaupade sissevedu vaadeldaval perioodil vähenes, viitab asjaolu, et**

Tabel 2. Eesti otseeksport 2002. aastal sihtriigiti

	Otseeksport (mln kr)	Osatähtsus (%)	Aastakasv (%)	Mõjuulatus aastakasvus (protsendipunkti)
Soome	6 627	17,0	7,3	1,3
Rootsi	4 958	12,7	12,8	1,6
Läti	4 089	10,5	5,5	0,6
Saksamaa	3 688	9,5	13,2	1,2
Suurbritannia	2 279	5,9	19,3	1,0
Leedu	1 975	5,1	17,0	0,8
Venemaa	1 696	4,4	9,4	0,4
Taani	1 619	4,2	16,7	0,7
Holland	1 373	3,5	11,5	0,4
Itaalia	573	1,5	11,4	0,2
muud	10 084	25,9	4,8	1,4
Kokku	38 961	100,0	9,5	9,5

Eesti ekspordi kasv ületas euroala impordi kasvu näitajat rohkem kui 11 protsendipunkti võrra, meie riigi positsiooni olulisele tugevnemisele. Mitmete riikide puhul ületas Eesti ekspordi kasvumäär nende riikide impordi keskmise kasvumäära rohkem kui 20 protsendipunktiga(!). Osaliselt on see nähtus, mis kaasneb Euroopa turu avanemisega Eestile (suurenenud kvoodid, mahukamad kaubanduslepingud jmt), kuid oma osa on kahtlemata ka Eesti suurenenud konkurentsivõimel.

■ Kuidas hinnata riigi konkurentsivõimet? ■

Kuigi Eesti väiksemad tootmiskulud mängivad riigi majanduslikus konkurentsivõimes ikka veel olulist rolli, ei ole kulutuste minimaalne tase peamine kriteerium, mis seda iseloomustab. **Empiirilisel on tõestatud, et riik võib olla turul konkurentsilt parim ka siis, kui tema tootmiskulud ületavad teiste riikide omi.** Konkurentsivõime ei põhine sel juhul kulude ja hinna minimeerimisel, vaid eeldab õiget strateegiat turu kujundamisel või hõivamisel. Konkurentsivõime ei pruugi seega väljenduda üksnes kauba madalamais hindades.

Üks viis hinnata Eesti välist konkurentsivõimet on püsiva turujaotuse meetod², mille kasutamisel vaadeldakse riigi ekspordi kasvu kui nelja teguri koosmõju:

- **globaalse turu kasvu efekt;**
- **kaupade koosseisu efekt** (nõudlus konkreetsete kaupade järele kasvab üldisest nõudluse suurenemisest kiiremini);
- **turujaotuse efekt** (mõnedel turgudel suureneb nõudlus üldisest nõudlusest kiiremini);
- **konkurentsivõime jääkefekt** (näitab, kas eksport on kasvanud rohkem või vähem määra, mis vastaks proportsionaalsele globaalsele kasvule, arvestades kaupade ja turgude struktuurseid iseärasusi)³.

Empiirilise analüüsi eeldused

Rakendades analüüsil püsiva turujaotuse meetodit, on otstarbekas Eesti lähteandmeid mõnevõrra lihtsustada. See annab võimaluse kasutada olemasolevaid andmebaase piisavalt detailset, kuid samas jääme ka teatud agregeerituse tasandile. Teisisõnu, kasutades tuntud Itaalia majandusteadlase Vilfredo Pareto 80:20 printsiipi aastast 1897, mille kaasaegsem versioon kõlab nii: *"Twenty per cent of your efforts produce 80 per cent of the results"*⁴, üritame hinnata Eesti ekspordi arengut tingimustes, kus meie käsutuses olev informatsioon

² Constant-Market-Shares Analysis of Export Growth.

³ Ekspordi kasv = turukasvu efekt + kaupade koosseisu efekt + turujaotuse efekt + konkurentsivõime jääkefekt.

⁴ Kaheksümne protsendi jõupingutustega saavutatud kaheksakümmend protsenti tulemustest.

ei ole selleks piisav. Eesmärgi saavutamiseks lähtusime käesoleval juhul järgmistest tingimustest:

- Globaalse turu kasvu näitaja asemel kasutasime euroala vastavat näitajat, kuivõrd andmed globaalse kasvu kohta saavad teatavaks suure viitajaga. Antud lihtsustus on põhjendatav ka seetõttu, et Eesti eksport euroala riikidesse moodustab ligi 70% Eesti kogu ekspordist ja 60% otseekspordist ning Eesti lõimumine euroalaga näib ka tulevikus süvenevat. Saadud tulemusi võib interpreteerida kui Eesti konkurentsivõime muutust euroala (mitte kogu maailma) majandusruumis;
- eksportkaupade koguste kohta kaubagrupiti on kasutatud Eesti andmeid 10 agregeeritud kaubagrupi lõikes vastavalt rahvusvahelisele klassifikatsioonile. See peaks tagama nii informatsiooni kättesaadavuse kui ka võrreldavuse;
- riikide puhul on kasutatud andmeid Eesti ekspordi kohta 11 peamise sihtturu lõikes;
- raskusi tekkis maailma (kitsamalt euroala) kasvumäärade leidmisel kõigi 10 kaubagrupi ja 11 turu puhul. Kuid ka puuduliku informatsiooni alusel saadud tulemused pakuvad huvi.

Püsiva turujaotuse hüpoteesi rakendamine

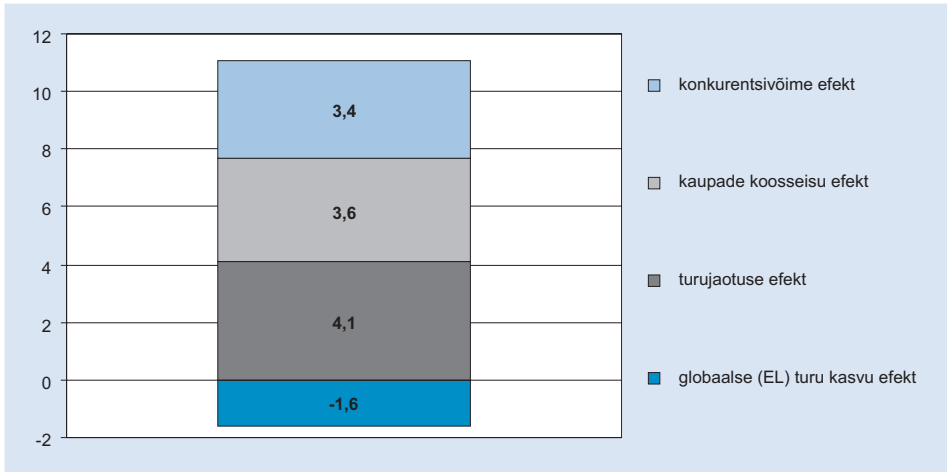
Rakendades püsiva turujaotuse hüpoteesi, üritasime hinnata proportsioone, mil määral oli Eesti kaupade otseekspordi kasv tingitud turu- ja kaubajaotuse efektist ning mil määral konkurentsivõime suurenemisest.

Vaatamata tagasihoidlikule välismaisele nõudlusele, oli Eesti otseekspordi kasv 2002. aastal võrdlemisi suur (9,5%) ning ületas euroala impordimahu keskmise kasvu hinnanguliselt 11,1 protsendipunktiga (Euroopa Komisjoni hinnangul võis 2002. aastal euroala impordimaht väheneda 1,6%). Teisisõnu, **ekspordi kasvu esimese komponendi – globaalse turu kasvu – mõju oli 2002. aastal negatiivne ning muudel võrdsetel tingimustel pidanuks Eesti otseekspordi maht vähenema 1,6 protsendipunkti** (vt joonis 2).

Samas aga ei ühti Eesti ekspordi ja euroala impordi struktuur ei kaupade ega riikide järgi, mistõttu neid näitajad päris otseselt võrrelda ei saa. Arvestades Eesti otseekspordi struktuuri iseärasusi turgude järgi, on püsiva turu hüpoteesi all hinnatud ka meie kaubanduspartnerite kaalutud keskmisi impordi kasvumäärasid. Tulemuste saamiseks on kasutatud Eesti kaupade otseekspordi 2001. a struktuuri ning meie 11 peamise kaubanduspartneri impordimahu kasvu 2002. aastal.

Olemasolevate andmete põhjal⁵ võib väita, et Eesti kaubanduspartnerite impordi kaalutud keskmine kasvumäär moodustas 2002. aastal +2,5%, mis oli oluliselt kõrgem euroala vastavast näitajast. See tähendab, et **Eesti otseekspordi turgude struktuuri iseärasuste tõttu võiks 2002. aastal turujaotuse efektiks pidada kasvu 4,1 protsendipunkti**

⁵ Mõnede riikide kohta on kasutatud 9 kuu andmeid.

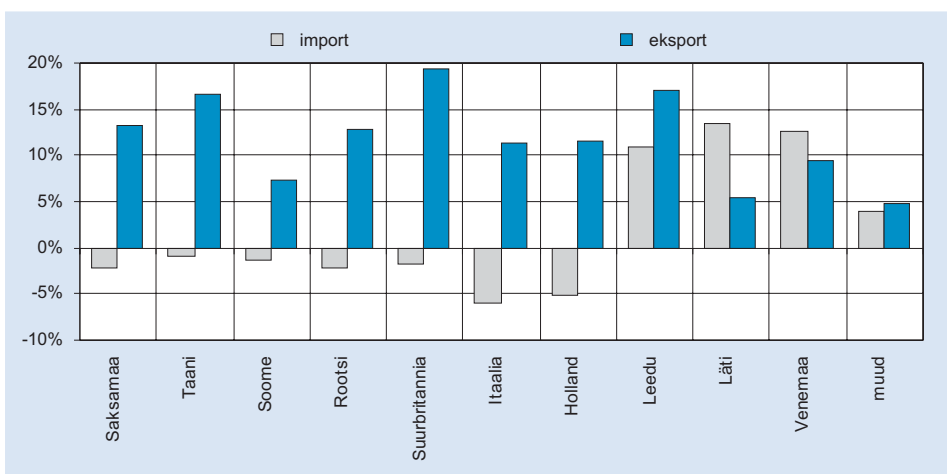

Joonis 2. Eesti otseeksporti kasvutegurid püsiva turu hüpoteesi alusel 2002. aastal (protsendipunktides)

ulatuses. Kahe teguri koosmõjul (turu üldine kasv ja Eesti turgude iseärasused) pidanuks Eesti ekspordi maht muudel võrdsetel tingimustel 2002. aastal kasvama 2,5%.

Võib ka väita, et meie kaubanduspartnerite impordi kasvumäär 2002. aastal oli eelneva aasta omast ainult 0,3 protsendipunkti väiksem, st et **Eesti otseeksporti kasvu 1,9 protsendipunktilist aeglustumist** (2001. aasta 11,4%lt 2002. aastal 9,5%ni) **võib ainult 11% ulatuses seostada kaubanduspartnerite impordi kasvu aeglustumisega.**

Võrreldes Eesti ekspordi ja sihtriikide impordi kasvu turgude järgi, ilmnevad aga suured erinevused (vt joonis 3). Kõigil arenenud riikide turgudel oli Eesti ekspordi kasv märksa

Joonis 3. Partnerriikide impordi ja Eesti ekspordi aastakasv 2002. aastal

kiirem ja seda vaatamata nende riikide impordi vähenemisele. Siirderiikide puhul (v.a Leedu) oli aga Eesti ekspordi kasvumäär väiksem nende riikide impordi kasvu näitajaist. Selline erinevus on seletatav kaupade struktuuriefekti ja konkurentsivõime efekti koosmõjuga.

Hinnates kaupade struktuurist tingitud mõju ulatust Eesti otseekspordi kasvus, on oluliseks informatsiooniks meie kaubanduspartnerite statistilised andmed impordi kasvu kohta kaubagruppide järgi. Kahjuks ei olnud info kõikide riikide kohta kättesaadav. Olemasolevad andmed hõlmavad viit kaubanduspartnerit, kelle summaarne osatähtsus Eesti ekspordis oli 55%.

Saadud tulemused lubavad väita, et ka kaupade struktuuriefekt soosis 2002. aastal Eesti ekspordit. Näiteks suurenes 2002. aastal kõigi viie kaubanduspartneri puidu ja puidutoodete import, ulatudes 3,1%st Rootsist 22,1%ni Leedus, mis võimaldas ka Eesti ekspordil saavutada sihtturgude impordi keskmisest kasvumäärast kõrgemaid tulemusi. Eesti viie kaubanduspartneri andmete põhjal hinnatud kaupade struktuuri mõju ulatus Eesti ekspordi jaoks 1,9 protsendipunkti. Kui eeldada, et ka ülejäänud kaubanduspartnerite kaupade koosseisu efekt oli samas suurusjärgus, siis võib väita, et **kaupade struktuuri mõju võis Eesti ekspordi jaoks kokkukaalutuna ulatuda 2002. aastal 3,6 protsendipunkti.**

Sel juhul oli **2002. aastal Eesti otseekspordi kasv 3,4 protsendipunkti ulatuses tingitud konkurentsivõime efektist.** Ehk teisisõnu – isegi puuduliku informatsiooni abil saadud tulemused annavad 2002. aastal toimunud otseekspordi puhul alust rääkida Eesti konkurentsivõime kasvust. **Konkurentsivõime elementide positiivne mõju ekspordile, mis võib osutuda palju olulisemaks siis, kui meie riigi hinnaeelised lõpevad, on Eesti puhul märgatav ja tõestatav.**

■ Peamised järeldused ja tulemused ■

- Konkurentsivõime muutuse mõõtmisel n-ö traditsioonilisel viisil kasutatavad reaalkursi indeksid näitavad Eesti hindade suhtelist tõusu võrreldes kaubanduspartnerite omadega, kuid ei selgita riigi positsiooni tugevnemist ehk Eesti konkurentsivõime kasvu muu maailma suhtes oludes, kus meie hinnad kasvavad kiiremini.
- **Antud töös kasutati ühe võimaliku lähenemisena esimest korda Eesti väliskonkurentsivõime hindamist püsiva turujaotuse meetodil.** Selle abil hinnati Eesti ekspordi kasvu 2002. aastal.
- Ekspordi kasvu esimese komponendi – globaalse turu kasvu – mõju oli 2002. aastal negatiivne ning *ceteris paribus* pidanuks see vähendama Eesti otseekspordi kasvumäära 1,6 protsendipunkti.
- Eesti sihtturgude impordi kaalutud keskmine kasvumäär oli aga 4,1 protsendipunkti suurem euroala keskmisest ning kahe teguri koosmõju (globaalne turu kasv ja

Eesti turgude iseärasused) võis tingida Eesti ekspordimahu kasvu 2,5 protsendipunkti ulatuses.

- Kaupade koosseisu kaalutud keskmine mõju võis 2002. aastal Eesti ekspordi jaoks ulatuda 3,6 protsendipunktini (see arvutus tugineb viie kaubanduspartneri andmeil ja on laiendatud kogu ekspordile).
- Eesti otseeksporti kasv oli 2002. aastal 3,4 protsendipunkti ulatuses tingitud riigi konkurentsivõime paranemisest.